

Андрійченко Жанна Олегівна,
*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри управління фінансовими послугами
Харківського національного
університету імені Семена Кузнеця*

АДАПТАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ ВИМОГ ІЗ ЗАПРОВАДЖЕННЯ РИЗИК-ОРІЄНТОВНОГО ПІДХОДУ У СФЕРІ ПВД / ФТ В УКРАЇНІ

З прийняттям FATF вимоги обов'язкової оцінки ризиків в кожній країні, виникла необхідність якимось чином зіставляти її результати в різних державах, що неможливо без вироблення спільного бачення щодо порядку її проведення. У зв'язку з цим, FATF розроблено і в лютому 2013 р. представлено Керівництво з національної оцінки ризиків (НОР) відмивання доходів та фінансування тероризму [1]. Дане Керівництво не є стандартом, а лише спрямовано на сприяння імплементації вимоги щодо обов'язкової оцінки ризиків відповідно до Рекомендацій FATF.

У цьому документі у вступній частині роз'яснено основні поняття оцінки ризиків, зокрема, ризик розглядається як функція трьох факторів: загроза, уразливість і наслідки. Загрозою може бути людина, або групи людей (злочинні, терористичні групи), об'єкт або діяльність, що мають потенціальну можливість заподіяти шкоду, наприклад, держава, суспільство, економіка тощо. Уразливість включає у себе ті фактори, на які може впливати загроза, чи такі, що сприяють її посиленню. Такими факторами можуть бути недоліки функціонування системи ПВД/ФТ, особливості країни, окремого сектору економіки, фінансової послуги, що робить їх привабливими для цілей ВД/ФТ. Наслідки – це шкода, спричинена ВД/ФТ, включаючи вплив кримінальної чи терористичної діяльності на фінансову систему і економіку та суспільство в цілому. Отже, ця оцінка не може бути статичною, вона змінюватиметься залежно від розвитку подій та виникнення загроз.

Відповідно до Керівництва процес оцінки ризиків може бути поділений на 3 стадії:

1) ідентифікація – визначення загроз (на основі оцінки загальної національної криміногенності, типологічних звітів та ін.) та уразливості (на основі звітів про взаємні оцінки, звітів регуляторів тощо);

2) аналіз – встановлення характеру ризиків, їх джерел виникнення, ймовірності та наслідків;

3) оцінювання – визначення пріоритетів/стратегій (попередження чи уникнення ризиків, зниження ризиків, прийняття ризиків – для низьких ризиків).

Прийняття у травні 2015 року, після дворічного обговорення, Директиви (ЄС) 2015/849 Європейського Парламенту та Ради від 20 травня 2015 про запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання грошей або фінансування тероризму [2], що мала бути імplementована у внутрішнє законодавство держав-учасниць до 26 червня 2017 року, надало вимогам FATF із запровадження ризик-орієнтовного підходу обов'язкового характеру.

У зв'язку з тим, що Україною підписано Угоду про асоціацію з ЄС, національне законодавство у сфері ПВД/ФТ повинно поступово наближатись до європейського. Наслідком невідповідності законодавства України законодавству ЄС у площині ПВД/ФТ може бути негативний вплив на загальний процес вступу України до ЄС.

Беручи до уваги загальноєвропейські документи у сфері ПВД/ФТ, зокрема нову, Четверту, Директиву Європейського Союзу із протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму (Директива ЄС 2015/849 від 20 травня 2015 р.), слід відзначити наявність у ній ґрунтовних вимог до державних регуляторів із точки зору організації ризик-орієнтованого нагляду. Так, ст. 48 передбачає обов'язок держав-членів ЄС забезпечити, щоб під час застосування підходу, заснованого на оцінці ризиків, наглядові органи:

– мали чітке розуміння ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму, присутніх у відповідній країні;

– мали безпосередній та дистанційний доступ до всієї необхідної інформації щодо специфічних національних та міжнародних ризиків, пов'язаних із клієнтами, продуктами й послугами зобов'язаних суб'єктів, тобто суб'єктів первинного фінансового моніторингу;

– визначали періодичність і масштаби виїзного та дистанційного нагляду, ґрунтуючись на профілі ризику зобов'язаних суб'єктів і ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму в певній державі-члені.

Директивою (ЄС) 2015/849 встановлено, що ризик-орієнтовний підхід має здійснюватися на чотирьох рівнях:

– наднаціональному (рівень Європейського Союзу) – передбачено, що Єврокомісія кожні два роки має готувати звіт, де зазначаються сфери внутрішнього ринку, які піддаються найбільшому ризику, та ризики, пов'язані з кожним відповідним сектором;

– національному (рівень держав-членів ЄС) – встановлено необхідність проведення національної оцінки ризиків (НОР);

– публічному (рівень компетентних органів) – обґрунтовано частоту та інтенсивність нагляду за ризиками на рівні зобов'язаних суб'єктів, а також щодо ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму в цій державі-члені;

– приватному (рівень зобов'язаних суб'єктів) – виявлення та оцінка ризиків відмивання коштів і фінансування тероризму, що притаманні їх клієнтам, країнам або географічним регіонам, продуктам, послугам, транзакціям або каналам доставки.

Потенційними перевагами ризик-орієнтованого підходу є:

- 1) ефективне управління ризиками та витратами;
- 2) зосередження уваги на дійсних та виявлених ризиках;
- 3) гнучкість в адаптації до ризиків, що з часом змінюються.

Проведена в Україні у 2016 р. НОР продемонструвала, що переважну частку ризикованих фінансових операцій в переданих узагальнених матеріалах займають фінансові операції, повідомлення про які надіслані суб'єктами первинного фінансового моніторингу (СПФМ) до державних суб'єктів фінансового моніторингу (ДСФМ) за ознаками внутрішнього моніторингу, а отже операції, які пов'язані з відмиванням коштів або скоєнням інших злочинів, виявлені СПФМ за власними критеріями та ризиками. Також, результати аналізу дотримання СПФМ вимог Закону України № 1702 [3] свідчать, що виконання деяких вимог до подання Державній службі фінансового моніторингу України інформації про фінансові операції надто обтяжливе для СПФМ та неефективне, а також призводить до значного збільшення обсягу видатків СПФМ на проведення процедур фі-

нансового моніторингу. У 2015 р. близько 89 % інформації, поданої СПФМ до Державної служби фінансового моніторингу України, є інформацією про фінансові операції, які підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу. В той же час, більшість фінансових операцій, які передані у складі узагальнених матеріалах, отримані від СПФМ за ознаками внутрішнього фінансового моніторингу [4].

Таким чином, зміщення уваги СПФМ на фінансові операції, стосовно яких виникла підозра на підставі оцінки та аналізу ризиків, дасть змогу значно підвищити ймовірність виявлення підозрілих фінансових операцій і незаконних фінансових потоків. Отже необхідність переходу до застосування ризик-орієнтовного підходу під час подання СПФМ інформації до Державної служби фінансового моніторингу України є очевидною.

Задля впровадження положень Директиви ЄС 2015/849 Європейського Парламенту і Ради щодо запобігання відмиванню грошей та боротьби з тероризмом потрібні технічні процедури із розробки та супроводження відповідного законопроекту. Влітку 2017 р. на сайті Державної служби фінансового моніторингу України було оприлюднено проект Закону України №1702 «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» в редакції, що відображає імплементацію положень із ризик-орієнтованого підходу. Проте станом на грудень 2017 р. ні цей, ні інший аналогічний законопроект не було зареєстровано у Верховній Раді України. З урахуванням того, що наразі в Україні триває 5-й раунд взаємної оцінки експертами MONEYVAL (Комітет експертів Ради Європи з оцінки заходів протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму) відповідності системи ПВД/ФТ міжнародним стандартам FATF, зокрема, на початку жовтня 2017 р. в м. Страсбурзі, відбулося засідання «віч-на-віч» з представниками MONEYVAL, то виникає серйозна загроза отримання негативних висновків щодо відповідності національної системи ПВД/ФТ вимогам FATF.

Тому, з метою створення ефективної системи ПВД/ФТ, а також недопущення погіршення міжнародного іміджу України доцільним є прискорити роботу із імплементації положень ризик-орієнтовного підходу до національного законодавства України.

Література:

1. National Money Laundering and Terrorist Financing Risk Assessment. URL: <http://www.fatf-gafi.org/documents/news/nationalmoneylaunderingandterroristfinancingriskassessment.html>.
2. Directive (EU) 2015/849 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2015 on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32015L0849&from=EN>.
3. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 14.10.2014 № 1702-VII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1702-18>.
4. Звіт про проведення національної оцінки ризиків у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму у 2016 році. URL: http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2016/20161125/zvit_ukr.pdf.